

Jaarverslag 2020

Vastgesteld dd 17 mei 2021

Inhoudsopgave

1.	Inleiding.....	blz 3
2.	Verslag Raad van Toezicht.....	blz 4
3.	Bewustwording bij burgers en professionals versterken.....	blz 5
	Activiteiten en resultaten	
4.	Zingeving in de lokale gemeenschap.....	blz 9
	Activiteiten en resultaten	
5.	Bevorderen samenwerking zorg en sociaal domein.....	blz 16
	Activiteiten en resultaten	
6.	Perspectiefverbreding palliatieve zorg naar de sociale leefomgeving van de burger.....	blz 24
	Activiteiten en resultaten	
7.	Organisatie Agora per 31 december 2020.....	blz 26
	Raad van Toezicht	
	Raad van Bestuur	
	Medewerkers	
8.	Verkorte jaarrekening 2020.....	blz 28
9.	Het netwerk van Agora.....	blz 30

1. Inleiding

Bij het opstellen van het activiteitenplan 2020 konden we niet vermoeden dat het jaar zo anders zou lopen. Dat in het vroege voorjaar de hele wereld te maken zou krijgen met een pandemie die ons leven op zijn kop zou zetten. We gingen massaal 'online' en in 'lockdown'.

Dat betekende ook voor Agora dat we alle zeilen moesten bijzetten. Niet meer werken op kantoor, geen fysieke vergaderingen of bijeenkomsten. We moesten creatief en out of the box nieuwe werkvormen ontwikkelen en ons online tools eigen maken.

We zijn daarin geslaagd en het is ons ook gelukt Agora zichtbaarder te maken, met een mooie nieuwe huisstijl en nieuwe website. We hebben nieuwe wegen gevonden om mensen te verbinden en aan ons te binden. Met 1Sociaaldomein als online tool hebben we een brug weten te slaan tussen zorg en sociaal domein. Interessante online sessies zijn gehouden met deelnemers uit beide domeinen. Daarnaast zijn nieuwe proeftuinen gestart om op lokaal niveau zorg en sociaal domein rondom mensen in de laatste levensfase te verbinden.

Op het vlak van zingeving zijn grote stappen gezet. Niet alleen op het gebied van geestelijke verzorging thuis, maar juist ook breder. Zingeving staat op de agenda, samenwerkingsverbanden zijn tot stand gebracht, er is een landelijk telefoonnummer en de voorbereidingen voor een campagne zijn in volle gang.

Door de coronapandemie zijn we ons allemaal meer bewust geworden van onze kwetsbaarheid. Van het feit dat ziek zijn en sterven iedereen kan overkomen. Hoe belangrijk het dan is, dat er aandacht is voor zowel de fysieke, psychische, sociale als de spirituele dimensie en dat dat lang niet altijd vanzelfsprekend is.

Agora werkte dit jaar aan de concretisering van de palliatieve benadering. Wat bedoelen we er precies mee en hoe vullen we deze benadering nader in? Wat betekent het als je echt kijkt vanuit de waarden en behoeften van mensen? Vanuit Agora willen we het gesprek over de palliatieve benadering blijven stimuleren, samen met organisaties uit de zorg en het sociaal domein. We verkennen samenwerkingsvormen op bestuurlijk niveau, maar zoeken ook samen met professionals en vrijwilligers in zorg en welzijn naar een manier waarop we mensen die het levenseinde zien naderen kunnen helpen om te léven tot het einde. Dat iedereen daaraan een bijdrage kan leveren, dat zien we nu met corona elke dag.

In lijn met de nieuwe opdracht die Agora in 2019 van VWS kreeg, zijn de statuten van Agora aangepast en begin 2020 vastgesteld. In vervolg daarop zijn ook de missie en visie besproken en als volgt vastgesteld:

Léven tot het einde mogelijk maken. Dat is de missie van Agora. Wij willen dat mensen met een ongeneeslijke ziekte en hun naasten hun leven kunnen inrichten op een manier die past bij hun wensen en waarden. Om dit te bereiken ondersteunen wij mensen en organisaties in zorg zingeving en het sociaal domein bij goede lokale samenwerking rondom mensen in de laatste levensfase. t doen we met kennis, instrumenten en inspirerende voorbeelden.

In dit verslag leest u de resultaten van het afgelopen jaar.

2. Verslag Raad van Toezicht

In 2020 heeft de Raad van Toezicht vijf keer vergaderd, waarvan twee keer in een fysieke bijeenkomst.

Door corona waren er geen heidagen waarop traditiegetrouw leden van de Raad van Toezicht aanwezig zijn om voeling te houden met de organisatie.

Belangrijkste gespreksonderwerpen waren:

- Versterking strategische positie Agora
Ingezet is op het versterken van de strategische positie van Agora in lijn met de nieuwe opdracht. Hoe kan Agora de brugfunctie tussen zorg en sociaal domein zo goed en duurzaam mogelijk invullen? Vanuit de Raad van Toezicht is aan bestuurder opdracht gegeven een verkenningstraject voor intensivering van samenwerking met Movisie in gang te zetten en stappen te ondernemen om lid te worden van PZNL. Beide trajecten zijn in 2021 in een stroomversnelling gekomen. In februari 2021 is Agora lid geworden van PZNL en zijn stappen gezet om te onderzoeken hoe duurzame samenwerking met Movisie inhoud kan worden gegeven. De RvT heeft daarbij heldere randvoorwaarden gesteld aan bestuurder.
- Nieuwe statuten
De RvT heeft de nieuwe statuten goedgekeurd.
- Rapportages
Conform de jaarplanning zijn de kwartaalrapportages besproken. Voor het eerst is ook een organisatiebegroting besproken, waarin naast de instellingssubsidie van VWS ook de andere projectgelden waar Agora penvoerder van is zijn opgenomen, voor een beter in- en overzicht.
- Vaststelling jaarstukken
In mei zijn het jaarverslag en de jaarrekening van 2019 goedgekeurd. Nadat ook de accountant in de vergadering aanwezig was. In september zijn het Activiteitenplan en begroting 2021 besproken en goedgekeurd.
- Accountant
Na evaluatie is in 2019 een start gemaakt om te komen tot een nieuwe accountant. Na het opstellen van een programma van eisen zijn gesprekken gevoerd met een aantal bureaus op basis waarvan in de juni-vergadering een nieuwe accountant is benoemd door de RvT.

Scholing en ontwikkeling

Gezien de strategische herpositionering van Agora zal de RvT in 2021 haar professionalisering oppakken en daartoe beleid vastleggen.

Werkgeversrol

In juni vond het jaarlijks functioneringsgesprek met bestuurder plaats evenals de WNT toets.

Veel dank aan bestuur en medewerkers van Agora voor hun inzet, bevlogenheid en flexibiliteit. Door corona zijn nieuwe digitale tools en mogelijkheden omarmd en met succes ingezet.

Iris van Bennekom,
voorzitter

3. Bewustwording bij burgers en professionals versterken (programmaliijn B)

3.1. Droom voor de toekomst

Intermediairs die zich inzetten voor mensen in hun laatste levensfase zijn zich bewust van het belang van een goede palliatieve benadering. Zij kennen de vraagstukken rondom het levenseinde en de groeiende groep mensen (oud én jong) waarop dit van toepassing is. Zij beseffen dat de behoefte van deze doelgroep op meerdere vlakken ligt: zorg, sociaal, psychologisch en spiritueel. Zij kennen hun eigen rol en die van hun organisatie ten opzichte van deze doelgroep. Zo dragen deze intermediairs actief bij aan leven tot het einde.

2.2 Inleiding

Agora staat voor leven tot het einde voor mensen – jong en oud – in de laatste fase van hun leven. Hoe kunnen intermediairs (professionals en vrijwilligers) daaraan bijdragen? Dat begint bij bewustzijn van het vraagstuk, besef van urgentie en kennis over hun eigen rol. Het hoofddoel van programmaliijn B is het vergroten van dat bewustzijn en die kennis. En het versterken van intermediairs in de rol die zij – elk vanuit hun eigen domein en rol én in samenwerking met andere domeinen - kunnen spelen in de palliatieve benadering.

Niet alle intermediairs starten vanuit hetzelfde niveau van bewustzijn. Sommigen hebben eerst nog basiskennis nodig. Anderen kennen wel de palliatieve zorg vanuit de medische hoek, maar moeten nog beseffen dat dit ook op hun domein van toepassing is. Weer anderen realiseren zich dat de palliatieve benadering ook hun domein raakt, maar weten nog niet goed welke rol zij daar zelf in kunnen spelen. Vanuit programmaliijn B wil Agora op verschillende niveaus de kennis en het bewustzijn vergroten.

Doelen

Onze doelen binnen programmaliijn B zijn:

- Vergroten van algemene kennis bij intermediairs uit verschillende domeinen over mensen in de laatste fase van hun leven (feiten en cijfers, urgentie). Tevens vergroten van kennis over de palliatieve benadering in algemene zin (wat is het).
- Vergroten van het bewustzijn bij intermediairs uit verschillende domeinen dat zij - soms in meerdere rollen - in toenemende mate te maken krijgen met (zeer) kwetsbare mensen in de laatste fase van hun leven.
- Vergroten van het bewustzijn bij deze intermediairs dat zij een rol kunnen spelen in het ophalen van wensen en behoeften van mensen in hun laatste levensfase. En het besef aanwakkeren dat zij een rol kunnen spelen in het ondersteunen van deze mensen.
- Agora richt zich niet rechtstreeks op het grote publiek. We hebben als doel om intermediairs en organisaties met kennis en advies te ondersteunen in hun communicatie over de palliatieve benadering aan het grote publiek.

2.3 Activiteiten en resultaten programmalijn B

Activiteit B1

In- en extern overleggen en vastleggen in:

- Een intern taaldocument.
- De uitwerking van een eigen aanpak/ingang van Agora om mensen op het spoor van de urgentie te zetten.
- Prioritering van stakeholders waar we in 2020 mee samenwerken.

Vooraf verwacht resultaat

Er is een kader ontwikkeld voor onze primaire boodschappen door verduidelijking terminologie, definiëring van de aanpak en doelgroep bepaling.

Behaalde resultaten

- Er is een intern taaldocument vastgesteld en dat medewerkers van Agora hanteren. Daardoor is meer eenduidigheid in gebruikte begrippen ontstaan.
- Een stakeholdersanalyse is gemaakt voor alle programmalijnen. Als belangrijkste stakeholders voor Agora zijn bepaald Movisie, partners van de coalitie Van Betekenis tot het Einde (VBE) en MantelzorgNL.

Activiteit B2

Agora wijst stakeholders, met name intermediairs/verwijzers in de lopende contacten op de urgentie als context/drive voor Agora om zich met leven tot het einde bezig te houden.

Agora stimuleert onder andere via Van Betekenis tot het Einde, mensen in lokale gemeenschappen om na te denken over (hun rol als burger rond) het levenseinde.

Vooraf verwacht resultaat

Agora heeft bewustzijn voor de urgentie gerealiseerd bij specifieke stakeholders.

Behaalde resultaten

- De missie en visie van Agora zijn aangescherpt zodat we ons intern en extern beter kunnen profileren.
- Met de nieuwe website die medio dit jaar is gelanceerd in de nieuwe huisstijl van Agora, maken we beter zichtbaar waar we voor staan: de palliatieve benadering die uitgaat van verbinding. En meer specifiek onze opdracht van VWS: zorg en het sociaal domein verbinden.
- Artikelen over de verbinding van zorg en sociaal domein en de verschillende dimensies van de palliatieve benadering delen we via onze website. Via onze nieuwsbrief worden deze onder enkele duizenden geïnteresseerden verspreid. In 2020 ging de frequentie van versturen van tweemaandelijks naar maandelijks.
- Ook onze social mediastrategie is aangescherpt. Het is mooi om te zien hoe we door het frequenter delen van berichten via LinkedIn, onze Linkedingroep en Twitter nu een nog veel groter publiek kunnen bereiken en het belang van onze missie, het verschil maken voor mensen in de laatste levensfase, bij velen onder de aandacht kunnen brengen.

- We zien een stijgende lijn in aantallen bezoekers van de website, lezers van de nieuwsbrief en volgers op LinkedIn en Twitter. Ook de LinkedIn-groep van Agora blijft groeien en er worden meer bijdragen gedeeld. Eind 2020 had Agora op Twitter ruim 4000 volgers, op LinkedIn bijna 800 en in de LinkedIn-groep 2042 leden. Er zijn 9 nieuwsbrieven uitgebracht waarmee zo'n 20.000 mensen zijn bereikt. Op de website kwamen 35.000 bezoekers. Met name het aantal volgers uit het sociaal domein zien we toenemen.
- De tool *Schrijf een brief* heeft Agora in samenwerking met Pharos hertaald waardoor deze ook voor mensen met lage taalvaardigheden toegankelijk is.
- Agora heeft online via 1Sociaaldomein een Proeverij gehouden. Zo'n 70 deelnemers hebben kennisgemaakt met de verschillende methodieken. Zo heeft Agora de methodiek 'Schrijf-een-brief' gepresenteerd en andere partners van de Coalitie Van Betekenis tot het Einde hebben de dialoogmethodiek en 'Lied van mijn leven' laten ervaren. Stichting STEM heeft uitleg gegeven over de sterfstijlen. Een boeiende bijeenkomst waar ook geoefend werd met de verschillende methodieken, om de deelnemers te stimuleren de methodieken daadwerkelijk in te zetten. Vooraf waren korte filmfragmenten opgenomen, die naderhand in verkorte versie ook een plek hebben gekregen op de Agora website en de portal ikwilmetjepaten.nu
- Agora heeft een bijdrage geleverd aan de evaluatie en verantwoording van de resultaten van de coalitie Van Betekenis tot het Einde (VBE) over de periode 2017-2020. Ook is gewerkt aan een vervolg van VBE.
 - 'Schrijf een brief' is een methodiek voor het opschrijven van wensen in de laatste levensfase. Rondom Kerst 2020 is een campagne gehouden via de Facebookpagina en Twitteraccounts van ikwilmetjepaten.nu om extra aandacht voor de methodiek 'Schrijf een brief' te vragen. En met veel succes. Maar liefst 3000 mensen downloadden de hulpmiddelen die duidelijk in een behoefte voorzien. Agora heeft deze campagne opgezet in het kader van haar deelname aan de coalitie Van Betekenis tot het Einde.
 - Vanaf 2017 is Agora betrokken geweest bij onderzoek en de totstandkoming van een [online keuzehulp](#) 'Verken uw wensen voor zorg en behandeling' die vanaf april 2020 op Thuisarts.nl te vinden is. De keuzehulp wil mensen helpen na te denken over zorg en behandeling als hun gezondheid achteruitgaat. De keuzehulp is ontwikkeld door Erasmus MC en wordt geëvalueerd in wetenschappelijke onderzoeken. Het project is onderdeel van het ZonMw-programma Palliantie 'Meer dan zorg'.
- Met PZNL is een traject gestart om in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking de aandacht voor palliatieve zorg te versterken. Als basis hiervoor dient het boekje 'Kansen en uitdagingen', een uitgave van Agora.
- Met PZNL is gewerkt aan het overdragen van de website www.nationaalprogrammapalliatievezorg.nl naar Palliaweb. Bij de start van het Nationaal Programma Palliatieve Zorg kreeg Agora de opdracht een website te ontwikkelen. Aanvankelijk stond de informatie op de website agora.nl. Later is een aparte website gemaakt die gelinkt was aan de website van Agora. Met de overgang naar een nieuwe website en huisstijl voor Agora, is deze link komen te vervallen. Gegeven de nieuwe opdracht van Agora was het minder logisch de website te behouden. Nu Palliaweb zich ontwikkelt tot centrale vindplaats voor informatie over palliatieve zorg, past het daar de NPPZ-site onder te brengen. Afspraken met PZNL zijn gemaakt, overdracht is gepland medio 2021.

Activiteit B3

Agora informeert op verschillende manieren over het ABC-schema als hulpmiddel bij het inzichtelijk maken van het ondersteuningsaanbod in de laatste fase en de rol(len) die mensen daarin kunnen spelen.

Vooraf verwacht resultaat

Formele en informele ondersteuners in de laatste fase kennen het onderscheid tussen (A)andacht, (B)egeleiding en ondersteuning in (C)omplexe situaties en hebben nagedacht over hun eigen rol(len)

Behaalde resultaten

- In het project Samen Ouder Worden (SOW) is geconstateerd dat vrijwilligers en vrijwilligerscoördinatoren behoefte hebben aan ondersteuning bij het signaleren van en omgaan met levensvragen.
- Het ABC-schema is in de werkgroep 'Toerusting op levensvragen' ingebracht. Draagvlak bij de 11 SOW-organisaties is nog onduidelijk.

4. Zingeving in de lokale gemeenschap (programmaliijn C)

4.1 Droom voor de toekomst

Agora gaat ervan uit dat burgers en hun sociale omgeving allereerst zelf verantwoordelijk zijn voor invulling van zingeving en betekenis in hun leven. Wanneer de sociale omgeving niet in de wensen en behoeften van de burger op het gebied van zingeving kan voorzien, kan een beroep gedaan worden op zowel formele als informele zorg- en hulpverleners. Het project “geestelijke verzorging in de thuissituatie” is daarom een belangrijk onderdeel van deze programmaliijn.

4.2 Inleiding

Op de korte termijn ligt de focus op de ontwikkeling van de infrastructuur rond zingeving in de lokale gemeenschap voor mensen, inclusief kinderen met een ongeneeslijke aandoening en 50-plussers. Daarbij worden zowel relaties met het sociaal domein als met de tweede en derde lijn binnen de gezondheidszorg bij de verdere ontwikkeling betrokken.

Als onafhankelijk platform heeft Agora vanaf haar oprichting een belangrijke rol gespeeld in het signaleren van de knelpunten en verbetermogelijkheden ten aanzien van de aandacht voor zingeving, spirituele zorg en levensvragen in de palliatieve zorg.

Via contacten met experts en veldpartijen, samengebracht in onder meer de Agora Ethiek en Spirituele zorg, heeft Agora op cruciale momenten impulsen weten te realiseren. Deze hebben bijgedragen aan de huidige brede aandacht voor zingeving en spiritualiteit in de palliatieve zorg en sociaal domein. Daarbij wisselden gesignaleerde behoeften vanuit het veld en specifieke opdrachten vanuit de overheid elkaar af. Herkenbare, gepubliceerde mijlpalen daarvan zijn onder meer:

- De eerste consensus based Richtlijn Spirituele zorg.
- Het expertise- en visieproject spirituele zorg dat leidde tot de publicatie ‘Spirituele zorg, verbindende schakel in de palliatieve zorg’.
- De oprichting van een Taskforce (inmiddels Reference Group) Spiritual Care binnen de European Association for Palliative Care (EAPC).
- Publicatie van ‘De wereld van de trage vragen’, als neerslag van de opdracht van VWS om de stand van zaken rond geestelijke begeleiding in de palliatieve zorg thuis te inventariseren.

Met de aanstelling van een kennismakelaar zingeving, spiritualiteit en geestelijke verzorging beoogt het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport om de bereikte consensus en resultaten op dit gebied - in samenspraak met veldpartijen - breder toe te passen (buiten de palliatieve zorg) en te borgen.

4.3 Activiteiten en resultaten programmaliijn C

Activiteit C1

Leidinggeven aan projectteam, rapportage aan de stuurgroep en opdrachtgever en monitoring van deelprojecten (onderwijs, onderzoek, communicatie, praktijkcriteria en voorwaarden, ondersteuning netwerken, kinderpalliatieve zorg).

Bijeenbrengen van een individueel contact met relevante interne en externe stakeholders.

Communicatie via o.a. website, social media en publicaties rondom de voortgang van het project.

Vooraf verwacht resultaat

Agora heeft, door invulling van de projectleiding, voortgang gegeven aan de opdracht van het ministerie van VWS rondom de subsidieregeling geestelijke verzorging in de thuissituatie.

Behaalde resultaten

- De projectleiding, bestaande uit Guido Schürmann (sinds 1 februari 2020) en Julia Hulshof, heeft invulling gegeven aan de voortgang van het project GV Thuis. Dat is onder andere gedaan door de stuurgroepbijeenkomsten voor te bereiden, het projectteam bijeen te brengen en deel te nemen aan relevante bijeenkomsten van deelprojectgroepen en andere relevante stakeholders.
- Met het projectteam is gezamenlijk gekeken naar de resultaten van de inspanningen sinds begin 2019, is een tussentijdse evaluatie gehouden en verwerkt in een bijgesteld projectplan 2.0. Dit plan laat zien wat in 2021 nog te doen staat om de opbouw van een infrastructuur voor geestelijke verzorging in de thuissituatie te realiseren.
- De projectleiding heeft een notitie opgesteld over een expertisecentrum GV Thuis voor een duurzame bundeling op de terreinen van praktijk, onderwijs en onderzoek. Daartoe is overleg gevoerd met de stuurgroep, het projectteam, ZonMw en onderzoekers aan de opleidingen tot geestelijk verzorger.
- Agora heeft in overleg met Fibula en VGVZ een notitie aan VWS aangeleverd bij de marktconsultatie financiën GV Thuis. Deze marktconsultatie onderzoekt de mogelijkheden van een betaalkantoor voor GV Thuis en aanvullende financiering voor coördinatie op regionaal niveau, een expertisecentrum en het betaalkantoor zelf. Agora, Fibula en VGVZ hebben op de vraag van het ministerie aangegeven zelf geen rol te kunnen spelen als betaalkantoor, omdat de expertise daarvoor ontbreekt in de organisaties.
- De stuurgroep GV Thuis heeft het onderwijsplan dat in de deelprojectgroep onderwijs is voorbereid, geaccordeerd. In het najaar van 2020 heeft VWS besloten dat het gehele plan gesubsidieerd wordt, zowel de pilotfase als de plannen voor de middellange termijn tot 2025. VWS heeft Agora als penvoerder aangewezen om de plannen met uitvoerende organisaties ter hand te nemen. Agora neemt het penvoerderschap op zich en start in 2021 de plannen op.
- Communicatie over de voortgang van het project en vooral de bekendheid van en toegankelijkheid tot geestelijke verzorging in de thuissituatie is in gang gezet met de uitvoering van het communicatieplan. Voor de uitvoering is Agora penvoerder. In het najaar is met een extern bureau gestart met het opzetten van een campagne om de toegang tot en bekendheid met GV Thuis te vergroten. De projectleiding is vast onderdeel bij de projectleidersdagen die Fibula organiseert. Doel is updates van de voortgang te geven, signalen uit het veld op te pikken om die vervolgens in de deelprojectgroepen, het projectteam en de stuurgroep te kunnen agenderen.
- Er is sinds juli 2020 een landelijk telefoonnummer voor burgers (085 0043063), dat gebeld kan worden bij vragen naar geestelijke verzorging in de thuissituatie. In coronatijd blijkt dit een welkome aanvulling op bestaande hulplijnen. Het voorziet zowel in de behoefte aan geestelijke verzorging als in de toegankelijkheid van die geestelijke verzorging.
- Het traject om tot een infrastructuur voor geestelijke verzorging in de thuissituatie te komen is door VWS verlengd tot eind 2021. Dit in verband met de coronacrisis, die tot vertragingen heeft geleid.

Activiteit C2

Het breed inventariseren van de ervaringen en uitdagingen rond zingeving in het sociaal domein.
Het doorspreken van de inventarisatieresultaten in een expertmeeting met betrokkenen uit het sociaal domein.

Het publiceren van de uitkomsten en aanbevelingen in publicatie(s) in de Agora reeks.

Vooraf verwacht resultaat

Agora heeft de ervaringen en uitdagingen van geestelijke verzorging en zingeving in het sociaal domein geïnventariseerd, geagendeerd en gestimuleerd.

Behaald resultaat

- Eind juni zette Agora online een enquête uit onder sociaal werkers werkzaam in zorg en sociaal domein. Dit met het doel te inventariseren in hoeverre zij aandacht hebben voor zingeving en levensvragen. Aan de enquête is veel publiciteit gegeven bij stakeholders, via nieuwsbrieven en LinkedIn-groepen. De enquête is door 165 sociaal werkers ingevuld. Uit de enquête is naar voren gekomen dat sociaal werkers aandacht hebben voor zingeving en levensvragen, maar dat er ook kansen liggen voor verbetering. Er is bijvoorbeeld nog veel behoefte aan scholing en kennis over verwijzing. Een direct resultaat van de enquête was een gezamenlijke lunchbijeenkomst van BPSW en Agora. Daarin werden de resultaten uit de enquête gedeeld in een expertmeeting en werd gesproken over de aandacht voor zingeving in het sociale domein. De palliatieve benadering en de aandacht voor zingeving in de lokale gemeenschap is aan de hand van infographics gedeeld met professionals in het sociale domein. Ook hebben vrijwilligers en professionals uit zorg en welzijn kennisgenomen van de resultaten in een videosessie op 1Sociaaldomein.
- Agora sprak met de organisatoren van het actieonderzoek Zinsitief (onderdeel actieonderzoeken ZonMw naar zingeving en geestelijke verzorging) over zingeving in het sociale domein. In het gesprek is de expertise en ervaring van Agora gedeeld en zijn afspraken gemaakt voor samenwerking. Zo kunnen we gezamenlijk interviewen en gebruikmaken van de netwerken van zowel hogeschool Windesheim als Agora. Het actieonderzoek moet input opleveren voor het communicatieplan van GV Thuis en tools of instrumenten om in te zetten in het sociale domein bij zingeving en geestelijke verzorging.
- De coördinatie van het Platform Regionale Initiatieven Levensvragen (PRIL) heeft Agora in 2020 overgenomen van Reliëf. Het platform bestaat uit initiatieven die zowel vitale als kwetsbare thuiswonende ouderen bij zingeving en levensvragen ondersteunen. Het platform is zowel gericht op alledaagse als existentiële zingeving. In de loop van dit jaar is het overzicht met regionale initiatieven van [PRIL vernieuwd](#) en op basis van een uitvraag is bestaande informatie ge-updatet en vindbaar gemaakt via www.zorgvoorbeter.nl/levensvragen-ouderen/regionale-netwerken en de [kennisbank van Agora](#). Ook is een online-bijeenkomst gehouden op basis van ingebrachte vragen door PRIL-leden over de werkzaamheden in tijden van corona en over financiering van trainingen voor vrijwilligers. Door de vele projecten die naast elkaar bestaan en die allemaal een eigen structuur en financiering kennen, is de wens uitgesproken tot centrale sturing en borging.
- Agora leverde een bijdrage op de projectleidersdag van Fibula in februari over zingeving in het sociale domein. Resultaat is dat de projectleiders van Fibula nu beter in staat zijn verbindingen te leggen tussen de inspanningen voor GV Thuis en de aanwezige organisaties en relaties in het sociale domein.

- De jaarlijkse werkconferentie over zingeving is twee keer uitgesteld door corona. Uiteindelijk kozen we ervoor de conferentie voor het eerst online te organiseren. Bijna 200 deelnemers toonden zich geïnteresseerd in het thema *Zingeving in de buurt, wat kan ik doen?* Zowel vrijwilligers als professionals uit zorg en sociaal domein wisselden aan de hand van vooraf opgenomen filmfragmenten ervaringen uit over zingeving in de buurt in verschillende breakout rooms.
- Met de werkgroep Ethiek & spirituele zorg is de werkconferentie geëvalueerd en is vooruit gekeken naar de werkconferentie 2021. De reacties van de deelnemers waren zeer positief en hun feedback nemen we mee in de voorbereiding van de werkconferentie in 2021 en bij de onlinesessies die we op 1Sociaaldomein organiseren. Doordat video's van sprekers op de conferentie nog steeds worden gedeeld, is het bereik en dus de impact veel groter dan de dag zelf. Zo besteedden diverse Centra voor Levensvragen aandacht aan de werkconferentie en laten met de door Agora ontwikkelde Infographic Zingeving zien dat zingevingsvragen steeds meer gesteld worden en dat er behoefte is aan verduidelijking hoe daarmee om te gaan of verder te leiden. Agora is in 2020 gestart met een eigen channel op het onlinekanaal 1Sociaaldomein. Wij verwachten hier ook veel potentiële deelnemers te vinden voor de werkconferentie van 2021.

Activiteit C3

Het houden van lezingen, realiseren van publicaties en inbrengen van informatie voor op de Agora website en social media.

Vooraf verwacht resultaat

Agora heeft op diverse wijze gecommuniceerd over geestelijke verzorging en zingeving in de lokale gemeenschap.

Behaald resultaat

- Een infographic Zingeving is tot stand gebracht en gedeeld met verschillende stakeholders, zoals KBO-PCOB, SWN, geestelijkeverzorging.nl, Fibula/PZNL, die hem op hun beurt ook weer deelden. Daarnaast is er aandacht aan besteed op de website van Agora (<https://www.agora.nl/kennisbank/zingevingsvragen-bij-wie-kun-je-terecht/>) en op social media. Hij is ook ingezet in de tweede videosessie van 1sociaaldomein. Op de infographic komen veel positieve reacties.
- Een artikel voor Pallium is aangeleverd en gepubliceerd.
- Artikel voor het tijdschrift 'Pal voor U' met aankondiging GV thuis: wat is het, voor wie, vergoedingen etc. is aangeleverd en gepubliceerd.
- Vilans heeft Agora via VBE de mogelijkheid geboden om de LinkedIn-groep Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen (1000 leden) over te nemen en ook het bijbehorende Twitteraccount (2300 volgers). Voorstel is dat Agora mede-eigenaar wordt, naast Vilans. Een conceptplan van aanpak voor overdracht met behoud van zoveel mogelijk volgers en leden is door Agora en Vilans gemaakt.

- Een tweede infographic Zingeving wordt ontwikkeld op basis van signalen uit het werkveld. Deze infographic is bedoeld voor zorgprofessionals om hen bewust te maken van zingevingvragen en verwijsmogelijkheden. Afronding in het eerste kwartaal van 2021.
- Daarnaast is op de website en in de Nieuwsbrief van Agora gecommuniceerd over zingeving en de resultaten uit deze programmaliijn. De meeste artikelen zijn ook opgenomen in de Nieuwsbrief Levensvragen en ouderen. Genoemd kunnen worden:
 - De berichten om aandacht te vragen voor de enquête (<https://www.agora.nl/nieuws/doe-mee-enquete-zingevingvragen/>) & voor het landelijk telefoonnummer begeleiding zingeving en levensvragen (<https://www.agora.nl/nieuws/landelijk-telefoonnummer-begeleiding-zingeving-en-levensvragen/>)
 - De pilotresultaten van de bijdrage van geestelijk verzorgers aan PatZ-groepen (<https://www.agora.nl/kennisbank/pilot-het-luisterspreekuur-in-patz-groepen/>)
 - Agora's bijdrage op de nationale bijscholingsdag van Wmo-consulenten en jeugdprofessionals. Hier is zingeving en geestelijke verzorging een belangrijk onderdeel in geweest (<https://www.agora.nl/nieuws/wat-deed-agora-op-de-wmo-bijscholingsdag/>)
 - Nieuwe beleidsadviseur en projectleider GV thuis heeft zich voorgesteld (<https://www.agora.nl/nieuws/guido-schurmann-bouwt-aan-infrastructuur-geestelijke-verzorging-thuis/>)
 - Het belang van een goed afscheid in samenwerking met Movisie (<https://www.agora.nl/kennisbank/coronacrisis-het-belang-van-een-goed-afcheid/>)
 - De mogelijkheden voor het bellen van hulplijnen (<https://www.agora.nl/kennisbank/overzicht-ondersteuningsaanbod-tijdens-quarantaine/>)
 - de geactualiseerde vindplaats van regionale initiatieven levensvragen is op de op de Agora website geplaatst (<https://www.agora.nl/kennisbank/pril-ondersteuning-bij-levensvragen-in-jouw-regio/>)
 - 12 adviezen over zingeving van de raad van ouderen is op de Agora website geplaatst (<https://www.agora.nl/kennisbank/advies-zingeving-raad-van-ouderen/>)
 - de inventarisatie van initiatieven en mogelijkheden van geestelijke verzorging in de thuissituatie, ontwikkeld in opdracht van ZonMw en uitgevoerd door de Universiteit voor Humanistiek is op de Agora website geplaatst (<https://www.agora.nl/kennisbank/geestelijke-verzorging-thuis-een-overzicht-voor-professionals/>)
 - dat de actieonderzoeken van ZoMw zijn gehonoreerd is op de Agora website geplaatst (<https://www.agora.nl/nieuws/actieonderzoeken-zingeving-thuis-bij-zonmw-van-start/>)
 - Impressieverslag werkconferentie (<https://www.agora.nl/nieuws/zingeving-stopt-niet-bij-de-voordeur/>). Verschillende organisaties hebben naar ons artikel verwezen, zoals de KBO-brabant (<https://www.kbo-brabant.nl/nieuws/conferentie-zingeving/>).
 - De resultaten van de enquête zingeving onder sociaal werkers (<https://www.agora.nl/nieuws/onderzoek-agora-zingeving-is-een-integraal-onderdeel-van-sociaal-werk-maar-er-zijn-verbeteringen-mogelijk/>)
 - Artikel samenwerking sociaal werkers/geestelijk verzorgers (<https://www.agora.nl/nieuws/geestelijk-verzorgers-en-sociaal-werkers-samen-tegen-eenzaamheid/>)

Activiteit C4

Het bijdragen aan strategisch gekozen scholingen, werkgroepen, onderzoeksprojecten en bijeenkomsten.

Vooraf verwacht resultaat

Agora heeft haar expertise op het gebied van zingeving, spiritualiteit en geestelijke verzorging vanuit de palliatieve zorg gedeeld.

Behaald resultaat

- Agora heeft bijgedragen aan de nationale bijscholingsdag voor WMO-consulenten over zingeving en geestelijke verzorging. Wij legden contact met hen via een stand op de informatiemarkt en een workshop 'Palliatief, maar nog lang niet terminaal'.
- Agora is uitgenodigd om mee te denken over de ontwikkeling van de richtlijn Rouw van het IKNL. Eind dit jaar kwam de werkgroep met deze opdracht voor het eerst bij elkaar. Voorafgaand was een knelpunteninventarisatie gedaan. In de komende maanden zullen vruchten van de onderzoekers worden verwerkt in conceptteksten voor de Richtlijn.
- ZonMw financiert de zg PLOEG-onderzoeken (Palliatief Landelijk Onderzoek Eerstelijns Geestelijke Verzorging). De adviescommissie 'Spirituele zorg dicht bij huis' van het PLOEG-1 project zoekt naar succes- en faalfactoren bij het opzetten en continueren van GV Thuis. Agora wees op succesfactoren bij het implementeren van zingeving(sondersteuning) en activiteiten tegen eenzaamheid in het sociaal domein/de lokale gemeenschap. Dit bleek de onderzoekers een ander perspectief te bieden.
- Er is deelgenomen aan een ontmoeting van alle relevante onderzoekers op het gebied van zingeving en geestelijke verzorging. De ontmoeting had als doel bestaand onderzoek op elkaar af te stemmen, input voor te bereiden voor een call van ZonMw en om de gezamenlijke expertise rond zingeving in de thuissituatie te coördineren. Een en ander resulteert in afgestemde programma's in onderwijs (hbo, academisch, postacademisch) met betrekking tot zingeving en geestelijke verzorging.
- Yvonne Engels hield een pleidooi voor zingevingszorg . Zingeving en geestelijke verzorging in de opleidingen van huisarts en zorgmedewerkers verdienen meer aandacht. Agora woonde het pleidooi bij. Wij vragen hier al langer aandacht voor vanuit onze bijdrage aan de richtlijn zingeving en spiritualiteit in de palliatieve zorg.
- De werkgroep Ethiek en Spirituele zorg is bijeen geweest ter voorbereiding van de werkconferentie 2021. Als insteek is gekozen onderzoeken naar zingeving voor het voetlicht brengen, gekoppeld aan de vraag 'Wat betekenen deze onderzoeken/de resultaten voor de praktijk?' Mogelijke samenwerking met ZonMw wordt onderzocht.
- Agora sprak met diverse stakeholders over zingeving voor bijzondere doelgroepen zoals in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking en in de GGZ. Dit verdient een vervolg.

Activiteit C5

Er worden contacten onderhouden met 'liaisonpersons' in landen aangesloten bij de Reference Group Spiritual Care van de EAPC.

Vooraf verwacht resultaat

Agora is betrokken geweest bij de internationale ontwikkelingen op het gebied van zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase.

Behaald resultaat

Dit jaar is de EAPC digitaal georganiseerd. Bij de nabeschouwing van het totale EAPC-programma was de conclusie dat het een onderzoekscongres was met veel aandacht voor symptomen, pijn en medicatie. Deze thema's sluiten minder goed aan bij Agora. Agora heeft deelgenomen aan de online meeting van de Reference group spiritual care. Het congres over palliatieve zorg en Public Health is niet doorgegaan.

Activiteit C6

Inventariseren van digitale platforms en communities waarop zingeving/levensvragen een (van de) thema('s) is en contact maken met organisaties die ook digitale ondersteuning bieden.

Vooraf verwacht resultaat

Agora heeft de mogelijkheden van digitale communities en e-help onderzocht ter bevordering van aandacht voor zingeving/levensvragen.

Behaald resultaat

In samenwerking met Vilans is een overzicht van hulplijnen voor een luisterend oor voor ouderen tot stand gebracht (<https://www.zorgvoorbeter.nl/nieuws/telefoonlijn-eenzame-ouderen-corona>). Juist in coronatijd kunnen deze lijnen van grote waarde zijn. Via een nieuwsbericht is geprobeerd zoveel mogelijk ouderen te bereiken (<https://www.agora.nl/kennisbank/overzicht-ondersteuningsaanbod-tijdens-quarantaine/>). Het overzicht houden we up-to-date, nieuwe hulplijnen voegen we toe.

5. Bevorderen samenwerking zorg en sociaal domein (programmaliijn D)

5.1. Droom voor de toekomst

Mensen in de palliatieve levensfase en hun naasten ervaren passende zorg en ondersteuning, in hun eigen leefwereld volgens hun eigen waarden en normen. Zorg en ondersteuning zijn in de lokale gemeenschap integraal beschikbaar, effectief en doelmatig, over de domeinen van wet- en regelgeving heen.

5.2. Inleiding

Mensen die geconfronteerd worden met het levenseinde door een ongeneeslijke aandoening of kwetsbaarheid, krijgen te maken met de complexe wereld van zorg en ondersteuning. Het vinden van de juiste hulp - passend bij de eigen leefwereld, gericht op kwaliteit van leven en met behoud van eigen regie - is voor veel mensen een zoektocht.

Formele, informele zorgverleners en ondersteuners kunnen vroegtijdig en proactief bijdragen aan een samenhangend ondersteuningsaanbod voor zowel de persoon zelf als zijn/haar naasten. Om kwaliteit toe te voegen aan de laatste levensfase is naast zorg dus ook ondersteuning vanuit het gemeentelijke welzijns- of sociale domein nodig.

Agora beoogt met het programma *Bevorderen samenwerking zorg en sociaal domein* de verankering van de palliatieve benadering in de lokale gemeenschap te bevorderen. Dit doen wij door aandacht voor de laatste levensfase en de palliatieve benadering te agenderen en integreren in andere ontwikkelingen en kennis met elkaar te verbinden. Dat kunnen lokale initiatieven zijn gericht op een betere verbinding tussen zorg (Zvw en Wlz) en sociaal domein (Wmo, Jeugdwet e.a.), maar ook aansluiten bij bewegingen als Positieve Gezondheid, Pact voor de ouderenzorg of lokale initiatieven gericht op het tegengaan van eenzaamheid.

In 2019 heeft Agora hiervoor een eerste aanzet gegeven in een aantal pilots met gemeenten en andere relevante lokale organisaties. In 2020 zal Agora hiermee doorgaan. Daarnaast zal Agora in 2020 zich richten op nieuwe organisaties en bestaande initiatieven die kunnen bijdragen aan Agora's doelstellingen. Centrale vraag die Agora wil onderzoeken is hoe deze activiteiten de komende jaren verrijkt kunnen worden met specifieke aandacht voor de laatste levensfase en samenwerking met palliatieve zorgnetwerken.

5.3. Activiteiten en resultaten

Activiteit D1

Verzamelen van inspirerende voorbeelden van derden d.m.v. bronnenonderzoek. Deze voorbeelden zijn projecten gericht op de inzet van de sociale basis (community benadering), op samenwerken tussen formele en informele verbanden en samenwerken tussen zorg en sociaal domein.

Agora onderzoekt of PaTz groepen op lokaal niveau samenwerking tussen zorg en sociaal domein willen vormgeven.

Agora onderzoekt in een pilot met VPTZ welke werkzame elementen, verkregen via VPTZ lid-organisaties, bijdragen aan het versterken van de communitybenadering.

Vooraf verwacht resultaat

Kennis verzamelen over werkzame elementen die samenwerking tussen zorg en sociale domein bevorderen.

Behaalde resultaten

In 2020 zijn op agora.nl interviews gepubliceerd over twee nieuwe inspirerende voorbeelden, namelijk het inloophuis 'Huis aan het Water' en de scholing Maatschappelijk werk in de palliatieve zorg bij de BPSW (Beroepsvereniging Psychosociaal Werkenden). Beide interviews vormden de opmaat naar een vervolg: Huis aan het Water is een proeftuin van Agora geworden en de scholing is ingebracht in een videosessie via 1SociaalDomein.

- Inspirerende voorbeelden zijn in eerste instantie onderzocht op werkzame elementen, bewezen succesfactoren in de samenwerking tussen verschillende domeinen. Omdat Agora met de beperkte menskracht en middelen geen onderzoekscapaciteit binnen de programmalijn heeft, is een nader onderzoek onhaalbaar gebleken en is de term 'werkzame elementen' vervangen door succesfactoren.
- We hebben besloten alle inspirerende voorbeelden te delen via onze kennisbank op agora.nl. Hierdoor zijn ze breed toegankelijk voor alle geïnteresseerden.
- De samenwerking tussen lokale PaTz-groepen en het sociaal domein is in beeld gebracht door contact te leggen met PaTz-groep Hoogvliet die intensief samenwerkt met het sociaal domein in het Ketenoverleg kwetsbare ouderen. Hierover is een artikel verschenen in de Nieuwsbrief van Agora en de Nieuwsbrief van PaTz Nederland in januari 2021. In het artikel een oproep aan PaTz-groepen hun voorbeelden van samenwerken met het sociaal domein met Agora te delen.
- Samen met VPTZ Nederland is verkend of er interesse is in een pilot rondom vroegtijdige inzet van vrijwilligers thuis. Aan de verkenning in de vorm van een Zoom-workshop deden 13 VPTZ lid-organisaties mee. De samenwerking met het sociaal domein is verkend aan de hand van de film van Carla. Vier lokale VPTZ lid-organisaties zijn na deze eerste sessie zelf aan de slag gegaan met een plan om eerder vrijwillige palliatieve thuiszorg in te zetten en hierbij direct samenwerking met sociaal domein te incorporeren. De reden voor VPTZ-organisaties om aan de pilot mee te doen is veelal een wens tot verbreding van de bekendheid en daarmee de route voor inzet van vrijwilligers: tot nu toe is de samenwerking met en inzet via thuiszorgorganisaties de belangrijkste route. Agora en VPTZ Nederland ondersteunen deze ontwikkeling door mee te denken en zo nodig lokale verbindingssessies met netwerkpartners van VPTZ-organisaties te faciliteren.

Activiteit D2

In 2020 organiseren wij verbindingssessies samen met mensen en organisaties uit het sociaal domein en de (palliatieve) zorg om samenwerken te stimuleren en deskundigheid over de laatste levensfase te bevorderen. De resultaten van de verbindingssessies delen wij via de voor Agora beschikbare communicatiekanalen.

De Agora werkgroepen 'Professionele thuiszorg en psychosociaal' delen kennis uit het veld en bieden meer inzicht in werkzame elementen.

Vooraf verwacht resultaat

Stimuleren samenwerking tussen partijen uit palliatieve zorg en sociaal domein.

Behaald resultaat

- Eind 2019 vonden vier verbindingssessies plaats: lokale bijeenkomsten waarin mensen en organisaties uit de palliatieve zorg en het sociaal domein elkaar ontmoeten rondom een gezamenlijk thema, elkaar leren kennen en de meerwaarde van samenwerking zien.
- Door corona konden de verbindingssessies niet live worden voortgezet. Een alternatief deed zich voor via het digitale platform 1Sociaaldomein dat professionals uit zorg en sociaal domein bijeenbrengt. Op dit platform heeft Agora een eigen kanaal, 'Palliatieve benadering'. In de loop van 2020 zijn verschillende sessies via dit platform gehouden. Zie verder onder D7 'Pilot 1Sociaaldomein'.
- De Agora werkgroepen 'Psychosociaal en professionele thuiszorg' kwamen in het najaar bijeen. In de werkgroep psychosociaal is gestart met een terugblik en herbenoemen van de doelstelling. De behoefte is te focussen op psychosociale ondersteuning breed: het ophalen van signalen en elkaar daarop bevragen vanuit kennis en kunde. En vooral ook door te gaan met online vergaderen.
- In december organiseerde Agora een videosessie op 1Sociaaldomein over psychosociale ondersteuning in de palliatieve fase. Na een inleiding spraken rond de 55 deelnemers, variërend van wijkverpleegkundigen, cliëntondersteuners en sociaal werkers tot vrijwilligers, met elkaar over de manier waarop zij psychosociale ondersteuning bieden of doorverwijzen naar deskundigen in hun netwerk. Met de uitkomsten gaat de werkgroep psychosociaal aan de slag. De terugblik en de presentaties zijn gedeeld met de deelnemers en verspreid onder alle ruim 600 volgers van het kanaal 'Palliatieve benadering' op 1Sociaaldomein via de tweewekelijkse update.

Activiteit D3

In 2020 faciliteert Agora nieuwe proeftuinen waarbij vanuit de praktijk samenwerking ontstaat tussen mensen en organisaties uit het sociaal domein en zorg m.b.t. de ondersteuning van mensen in de laatste levensfase. Deze sluiten aan bij bestaande bewegingen en goede lokale initiatieven. Actieonderzoek door een onderzoeker van AmsterdamUMC beschrijft het proces van deelnemende partijen en levert mogelijk werkzame elementen, die weer in andere proeftuinen worden getoetst. Wij ontwikkelen een draaiboek, gebaseerd op de proeftuinen 2019, verder door in 2020.

Vooraf verwacht resultaat

Faciliteren proeftuinen om werkzame elementen in de praktijk te toetsen.

Behaald resultaat

- Een propositie van de proeftuinen is op papier gezet. De propositie geeft inzicht in het doel van de proeftuinen, voor wie ze zijn, welke inzet Agora biedt en welke inzet er van de deelnemers verwacht wordt. Dit jaar werkte Agora aan Proeftuinen in de gemeente Oude IJsselstreek, het inloophuis Huis aan het water en in de gemeente De Fryske Marren.
- Oude IJsselstreek:
Deze proeftuin kwam tot stand in 2019 en liep door in 2020. Na een aanlooperperiode van bestuurlijk overleg en draagvlak van meerdere partijen in de zorg en het sociaal domein werd een projectplan ontwikkeld door de lokale trekkers, een huisarts en de beleidsmedewerker van

de gemeente. Kern van de aanpak, zoals door Agora is voorgesteld, is casuïstiekbespreking door uitvoerders van verschillende organisaties.

In 2020 kwamen partijen in Oude IJsselstreek samen voor een vervolg van hun casuïstiekbespreking. In een van deze bijeenkomsten gaf een Geestelijk Verzorger een toelichting op de spirituele dimensie van de palliatieve benadering en hoe partijen kunnen doorverwijzen naar deskundigen op dit gebied. Door corona werd vervolgoverleg lange tijd stopgezet, omdat zorgverleners beperkt inzetbaar waren. Binnen de proeftuin werd duidelijk dat de verschillende professionals binnen het zorg en sociaal domein elkaar niet kenden. Verschillende professionals hadden eenzelfde cliënt terwijl ze daar niet van op de hoogte waren. De proeftuin krijgt voortgang in een breder overleg tussen professionals uit zorg en sociaal domein.

De resultaten van deze eerste afgeronde proeftuin zal Agora in 2021 delen met bestuurders van gemeenten om hen te inspireren ook in de eigen regio het samenwerken tussen zorg en sociaal domein rondom mensen in de laatste levensfase te initiëren. Daarnaast zullen ervaringen van de deelnemers aan de proeftuin, de meerwaarde van het samenwerken en een draaiboek voor het opzetten van een proeftuin beschikbaar komen. En biedt Agora ondersteuning bij het opzetten van een proeftuin.

Ondersteunend actieonderzoek door een onderzoeker van Amsterdam UMC is beperkt tot de proeftuin Oude IJsselstreek. Deze wijze van onderzoek in de proeftuin Oude IJsselstreek kan wel overgenomen worden. Intern is echter geconcludeerd dat het beter is om onderzoek met een wetenschappelijke insteek niet als standaard onderdeel van een proeftuin in te zetten, omdat menskracht en middelen hiervoor ontbreken. Wel zullen de resultaten van het actieonderzoek in 2021 worden gepresenteerd en opgenomen in het draaiboek proeftuinen, waarin ervaringen van de Oude IJsselstreek als (niet) werkzame elementen worden verwerkt.

- **Huis aan het Water:**
Een nieuwe proeftuin in de gemeente Waterland startte met verkennende gesprekken met gemeente en zorgaanbieders om op bestuurlijk niveau draagvlak te creëren. Nadat eerder geplande bijeenkomsten door corona geen doorgang konden vinden, was er op 26 november een digitale bijeenkomst. Er waren in totaal twintig aanwezigen, vertegenwoordigers van het ziekenhuis, gemeente, thuiszorg, centrum voor levensvragen, evenals huisartsen en ervaringsdeskundigen. Onder leiding van Agora werd stilgestaan bij het belang van de palliatieve benadering, de urgentie en feiten en cijfers over zorggebruik en behoefte aan ondersteuning van mensen in de laatste levensfase. Aan de hand van een gefilmde casus van Huis aan het Water gingen de deelnemers met elkaar in gesprek. De bijeenkomst leidde tot het inzicht dat het proces van de mantelzorger en degene met een ongeneeslijke aandoening of kwetsbaarheid door ouderdom niet altijd hetzelfde is. En dat hulpvragen door mantelzorgers vaak niet gesteld worden. In 2021 krijgt de proeftuin een vervolg.
- **De Fryske Marren:**
Als vervolg op de Mantelzorgmonologen in 2019 besloten partijen in gemeente De Fryske Marren (gemeente, welzijnsorganisatie, Netwerken Palliatieve Zorg) mee te doen aan een proeftuin met als insteek mantelzorgondersteuning. Vanwege corona vond de geplande aftrap in mei niet plaats, maar werd besloten via interviews bij zorgaanbieders casuïstiek op te halen als input voor een live bijeenkomst op 3 september, in het gemeentehuis van Joure. Na een presentatie door Agora met feiten en cijfers bespraken 18 deelnemers, afkomstig uit lokale zorg- en welzijnsorganisaties de casuïstiek. Zij voelden de noodzaak de mantelzorgondersteuning in de palliatieve fase in hun organisatie/gemeente te verbeteren. Zij besloten eerst breder draagvlak te organiseren voor de proeftuin bij zowel bestuurders van deelnemende organisaties

als in de netwerken waarin zij deelnemen (bijvoorbeeld rondom ouderenzorg). Agora volgt het proces en ondersteunt waar nodig. Dit wordt vervolgd in 2021.

Activiteit D3a.

Extra resultaat Proeftuin van vier Teams van de Buurt om vrijwilligers eerder het gesprek te laten voeren over het levenseinde.

Behaald resultaat

- Proeftuin Teams van de buurt:
Teams van de buurt is een initiatief van Adsysco en Pro-feel. Teams bestaan uit vrijwilligers die ouderen thuis bezoeken, met als doel hun wensen en behoeften in kaart te brengen en oplossingen te bieden. De vrijwilligers opereren onder verantwoordelijkheid van Zorg- en welzijnsorganisaties. In februari kregen zij een training over het aangaan van het gesprek over de laatste levensfase en met de bedoeling dit na de training in praktijk te brengen. Ondanks intenties van partijen (initiatiefnemers, maar ook regionale zorg- en welzijnsorganisaties) is door corona geen voortgang geboekt. Het blijkt in de praktijk niet mogelijk op dit moment Teams van de Buurt (door) te ontwikkelen. Agora sluit voorlopig dit project met Adsysco en Pro-feel af met de verwachting dat vervolgstappen wellicht eind 2021 mogelijk zijn.

Activiteit D4

In 2020 zoeken wij verbinding met (landelijke) stakeholders binnen het sociaal domein die zich gezamenlijk met ons willen inzetten voor het vergroten van de bewustwording over de laatste levensfase en de gezamenlijke verantwoordelijkheid hierin.

Agora levert kennis en tools voor bewustwording.

Vooraf verwacht resultaat

Stimuleren bewustwording bij (landelijke) intermediairs in het sociaal domein

Behaald resultaat

- Dit jaar is gestart met een stakeholdersanalyse voor deze programmalijn.
Stakeholders zijn landelijke organisaties die Agora's missie en visie verder kunnen brengen omdat zij bijvoorbeeld een groot netwerk in het sociaal domein hebben, kennis van het sociaal domein of een specifieke doelgroep hebben, terwijl Agora kennis bijdraagt over de palliatieve benadering.
Op basis van impact en belang van stakeholders hebben wij met een aantal organisaties beleidsmatig de contacten versterkt. Hierdoor kunnen wij meer professionals en vrijwilligers bereiken met de palliatieve benadering en hen informeren over hoe zij die kunnen inzetten in hun werk. Wordt vervolgd in 2021.
- *Movisie:*
Met adviseur(s) van Movisie is in februari gebrainstormd over het thema 'Verbinden zorg en sociaal domein rond de laatste levensfase'. Bekeken is hoe dat verder gebracht kan worden en op welke wijze samenwerking vorm kan krijgen. Dit heeft geleid tot afspraken over invulling en communicatie.
Een van de afspraken is gerealiseerd: Agora en Movisie hebben samen een artikel geschreven over persona's in coronatijd. Hierin is voor sociaal professionals de meerwaarde van het instrument beschreven in relatie tot de effecten van de huidige situatie op het dagelijks leven van de persona's. Dit is gedaan aan de hand van interviews met

ervaringsdeskundigen. Het artikel is gepubliceerd op de Agora website en op de website van Movisie bij het corona-dossier. Het is gedeeld via sociale media.

- *Sociaal Werk Nederland:*
Samen met Sociaal Werk Nederland is een artikel geschreven over het belang van psychosociale ondersteuning voor mensen die ongeneeslijk ziek zijn tijdens de coronacrisis. Dit artikel is via de Agora nieuwsbrief en sociale media onder de aandacht gebracht. Ook is als inspirerend voorbeeld de scholing Maatschappelijk werk in de palliatieve zorg bij de BPSW (Beroepsvereniging Psychosociaal Werkenden) gedeeld. Vanuit 1Sociaaldomein is een videosessie georganiseerd over psychosociale ondersteuning in de palliatieve fase van het leven.
- *Mantelzorg NL:*
Agora heeft een presentatie gegeven voor provinciale vertegenwoordigers van mantelzorgsteunpunten tijdens een correspondentenoverleg van MantelzorgNL in september. Hiermee zijn 12 steunpunten mantelzorg bereikt, verschillende welzijnsorganisaties en het landelijk bureau van MantelzorgNL bereikt. Deze organisaties zullen de informatie verder delen.
Eind oktober is in een vervolgoverleg met MantelzorgNL afgesproken om in 2021 een gezamenlijke videosessie te organiseren en daarbij gebruik te maken van elkaars expertise en materiaal. Deze videosessie en mogelijke resultaten daarvan kunnen een vervolg krijgen binnen de academie van MantelzorgNL, een trainingsaanbod voor diverse doelgroepen die met mantelzorgondersteuning te maken hebben.
- *Instituut voor positieve gezondheid:*
In 2020 is contact gezocht met het Instituut voor Positieve Gezondheid. Het model van positieve gezondheid sluit aan bij de Palliatieve benadering en kan de samenwerking van professionals vanuit zorg en sociaal domein ondersteunen. Vanuit het communityproject onderzoeken zes geneeskundestudenten in 2021 hoe het model van Positieve Gezondheid toegepast kan worden in de palliatieve fase van het leven en of het een brug kan slaan tussen professionals in de zorg en het sociaal domein. De uitkomsten van dit onderzoek worden meegenomen in de gezamenlijke videosessie in 2021.
- *Wmo Consulenten Nederland:*
Aan de Agora workshop 'Palliatief maar nog lang niet terminaal' namen 26 Wmo-consulenten deel. Op het congres 'Nationale bijscholingsdag voor Wmo-consulenten', waar ruim 200 professionals aanwezig waren bemande Agora een stand. In de nieuwsbrief van Wmo-Consulenten Nederland is in een artikel aandacht gegeven aan de workshop met verwijzing naar de Agora-website en nieuwsbrief.
- *Raad voor de Volksgezondheid:*
De Raad voor de Volksgezondheid en Samenleving publiceerde een advies over levenseindevraagstukken in relatie tot Covid. De Raad volgt een werkagenda waarin adviezen over levenseindevraagstukken zijn opgenomen. Agora wijdde er een artikel aan op de website.
- **Zorgstandaard Dementie**
De Zorgstandaard Dementie kwam na twee jaar gereed. Agora nam deel in de advieswerkgroep en deelde een artikel op de website over de meerwaarde van de zorgstandaard als voorbeeld

van hoe de palliatieve benadering in de praktijk vorm kan krijgen. Het artikel werd via sociale media verder verspreid.

Activiteit D5

De resultaten van de proeftuinen 2019 rondom het bespreekbaar maken van de laatste levensfase door professionals en vrijwilligers worden vertaald naar instrumenten.

Het instrumentarium wordt getoetst en doorontwikkeld in nieuwe proeftuinen.

De toolkit die hiermee ontwikkeld is, zetten wij in als halffabricaten, waarmee wij ons netwerk informeren, aan ons binden en stimuleren om zelf in actie te komen.

De toolkit benutten wij voor wederzijdse bewustwording van partijen binnen het sociaal domein en de zorg.

Vooraf verwacht resultaat

Ontwikkeling toolkit ter inspiratie en ondersteuning van netwerken palliatieve zorg, mensen en organisaties binnen het sociaal domein.

Behaald resultaat

- Een film van de persona met COPD, Carla, is in het eerste kwartaal opgeleverd als nieuwe werkvorm. Met de film kan Agora persona's makkelijker inzetten voor verschillende bijeenkomsten. De film is voorzien van een handleiding om na afloop van de film het gesprek aan te gaan. De film is gebruikt in workshops met Wmo-consulenten, met vrijwilligers en in de videosessie met 1Sociaaldomein. Via een artikel op de Agora website, sociale media en op 1sociaaldomein.nl zijn beide onder de aandacht gebracht en enthousiast ontvangen. <https://www.agora.nl/kennisbank/film-over-de-ongeneeslijk-zieke-carla-voor-professionals-en-vrijwilligers/> Een 'basis'workshop is ontwikkeld voor Wmo-consulenten en andere professionals en vrijwilligers in het sociaal domein. Deze workshop 'Palliatief, maar nog lang niet terminaal' is tijdens de nationale bijscholingsdag voor Wmo-consulenten en Jeugdprofessionals gegeven.
- Infographics zijn gemaakt over de palliatieve ondersteuning, het verschil tussen palliatief en terminaal, de vier fasen van palliatieve zorg en de sociale kaart. Deze zijn onderdeel van de basisworkshop en ingezet bij de workshop met Wmo-consulenten en bij de videosessie 1Sociaaldomein. De infographics worden doorontwikkeld op basis van ontvangen feedback.
- Huis aan het Water heeft een gepensioneerd huisarts gevonden die op vrijwillige basis in zijn netwerk Agora's persona Piet (met Parkinson) heeft getoetst in de praktijk. Persona Piet is voorgelegd aan negen professionals met name uit de zorg rondom mensen met Parkinson. Omdat hiermee met name het instrument Persona getoetst is in de zorgsector worden in 2021 op verzoek van Agora nog aanvullend mensen uit het sociaal domein geïnterviewd. Een eerste begin is gemaakt met de analyse van de interviews om te komen tot een handleiding 'Werken met persona's als reflectietool' (werktitel).

Activiteit D6

In 2020 voeren wij ons communicatieplan uit. Dit communicatieplan richt zich op mensen en organisaties binnen de (palliatieve) zorg enerzijds en anderzijds binnen het sociaal domein.

Vooraf verwacht resultaat

Agora heeft de mogelijkheden van digitale community's en E-help onderzocht ter bevordering van of voor het bieden van aandacht voor zingeving-/levensvragen.

Kennisdeling en stimuleren bewustwording ten behoeve van lokale samenwerking (communicatie).

Behaald resultaat

- Een communicatieplan is niet opgesteld wegens onvoldoende menskracht. Wel is regelmatig via nieuwsbrieven, social media en 1Sociaaldomein gecommuniceerd.

Activiteit D7

Extra resultaat Pilot 1Sociaaldomein

Behaald resultaat

- Door Corona was het niet mogelijk om fysieke bijeenkomsten te organiseren. Daarom is Agora een pilotsamenwerking aangegaan met 1Sociaaldomein. 1Sociaaldomein is een interactief platform met voornamelijk professionals vanuit zorg en sociaal domein. Op 1Sociaaldomein is een channel over de palliatieve benadering voor Agora ingericht (<https://palliatievebenadering.1sociaaldomein.nl/>). Op dit channel kan Agora haar producten plaatsen alsook interactief met de leden van 1Sociaaldomein communiceren. Agora stelt actief vragen aan leden om zo input van professionals te krijgen over mensen die ongeneeslijk ziek zijn.
- Binnen de pilot organiseerde Agora een kraak-de-casus videosessie van Carla. Er deden 42 professionals uit de vier werkvelden (fysiek, sociaal, psychisch en zingeving) mee. Na een presentatie werd de film van Carla getoond over leven met COPD. In vijf breakout rooms spraken de deelnemers elkaar in kleinere groepen. Na afloop kreeg Agora veel positieve reacties. De persona's en de handleiding om de film in te zetten zijn na afloop van de videosessie gedeeld op het channel.
- Aan de hand van de vooraf opgestelde evaluatiecriteria is de eerste videsessie en het kanaal door deelnemers geëvalueerd. De ervaringen waren positief. Deelnemers waren zich na afloop meer bewust van de palliatieve benadering en de sociale kaart. Ook het samenwerken met 1Sociaaldomein werd door Agora als positief ervaren. Op basis van de pilot en de evaluatie is een overeenkomst met 1Sociaaldomein voor het jaar 2021 gesloten.

6. Perspectiefverbreding palliatieve zorg naar de sociale leefomgeving van de burger (programmaliijn E)

6.1. Inleiding

Perspectiefverbreding roept (nieuwe) vragen op over de ontwikkeling van ondersteuning van mensen in de laatste levensfase. Naast de nu nog vaak exclusief medisch of klinisch georiënteerde invalshoeken, groeit het besef dat het leven en uiteindelijk het sterven met een ongeneeslijke aandoening impact heeft op de hele sociale context waarin iemand leeft (en uiteindelijk sterft). Hoe kan het sociale/publieke domein gerelateerd worden aan de reguliere zorg met zowel een theoretische als een praktische (beleidsmatige) component?

Theoretisch omdat veel integrated care modellen hun startpunt nemen in de optimale verbinding van professionele zorgverleners (eerste/tweedelijns) én niet primair gericht zijn op de relatie met de informele zorg of de sociale leefomgeving van de burger.

Praktisch omdat er in de laatste levensfase vaak sprake is van de nodige fragmentatie door enerzijds verschillen in regelgevende kaders (zoals Wmo, Zvw, Wlz) en anderzijds betrokkenen van uiteenlopende aard (bijvoorbeeld maatschappelijk werkers, artsen, verpleegkundigen, paramedici al dan niet in dienstverband, familieleden, burens, kerkgenootschappen, meeleven op scholen in geval van ouders met gevorderde kanker etc.), veelal gecombineerd in verschillende typen organisaties. De verbinding tussen zorg en het sociale/publieke domein blijft nog te vaak onderbelicht en daardoor waarschijnlijk ook onderbenut.

Wetenschappelijk onderzoek kan laten zien of dit zo is, wat de knelpunten zijn en wat daar eventueel aan gedaan kan worden. Dat wordt gedaan door het instellen van een bijzondere leerstoel om de voornoemde lacunes in wetenschappelijk onderzoek te vullen. Agora werkt hiervoor samen met het Radboudumc en het centrum voor pijn en palliatieve geneeskunde van het Radboudumc.

6.2. Activiteiten en resultaten

Activiteit E1

Junior onderzoeker verricht onderzoek in samenwerking met Radboudumc en Agora.
Aanstelling van Bijzonder Hoogleraar door Radboudumc.
Installatie Bijzonder Hoogleraar.

Vooraf verwacht resultaat

Er is een Bijzonder hoogleraar benoemd voor de begeleiding van de nieuwe onderzoekslijn over palliatieve zorg in het publieke domein. Deze onderzoekslijn wordt in 2020 daadwerkelijk bemenst en opgestart.

Behaalde resultaten

- Begin dit jaar is het onderzoekstraject gestart. Als verkenning zijn oriënterende interviews gehouden (intern en met leden van de promotiecommissie), is wetenschappelijke literatuur gelezen en is het onderzoeksvoorstel voorbereid. Vanwege corona is het traject enigszins vertraagd. Gaandeweg is meer helderheid ontstaan over het traject, de inhoud en de randvoorwaarden. Tot slot: op de calls van ZonMw over de sociale impact van corona zijn twee projectideeën ingediend, in reactie hierop is een negatief advies ontvangen.

Activiteit E2

Agora helpt actief de juiste onderzoeksvragen op te stellen door uitvoering en uitkomsten vanuit de andere programmalijnen.

Agora stimuleert o.a. via Van Betekenis tot het Einde, mensen in lokale gemeenschappen om na te denken over (hun rol als burger rond) het levenseinde.

Vooraf verwacht resultaat

Kwalitatief onderzoek is verricht in de context van patiënt en naasten en beleidsmatig onderzoek hoe deelsectoren in het Nederlandse zorg- en sociale systeem al dan niet met elkaar samenwerken in de zorg voor mensen met een beperkte levensverwachting, hun naasten en de lokale gemeenschap waarin zij samenleven.

Behaalde resultaten

- Een onderzoeksopzet is gemaakt en aan VWS gestuurd voor akkoord. De nadruk ligt op public health en de invloed op het individu. Het akkoord is eind 2020 ontvangen. Vanwege zwangerschapsverlof van de onderzoeker wordt het onderzoek begin 2021 opgepakt.

Activiteit E3

Agora informeert en deelt uitkomsten van haar actie-onderzoek en ABC-schema vanuit de deelprogramma's.

Vooraf verwacht resultaat

In kaart gebracht welke activiteiten er zijn in Nederland om informele zorg vorm te geven rondom mensen met een beperkte levensverwachting. Dit vanuit een *Public Health* perspectief.

Behaald resultaat

- Hier is geen resultaat op behaald.

7. Organisatie Agora per 31 december 2020

7.1. Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht speelt een belangrijke rol in de governance. De Raad van Toezicht houdt toezicht op het beleid van Agora. Zij neemt kennis van alle activiteiten en ontvangt alle documenten en informatie die voor het functioneren als toezichthoudend orgaan van belang zijn. Zij fungeert als sparringpartner voor de directeur.

De Raad van Toezicht bespreekt jaarlijks het jaarverslag en de jaarrekening en keurt de stukken en de jaarbegroting goed. Bij de vervulling van haar taak richt de Raad van Toezicht zich naar het belang van de gehele organisatie. De Raad van Toezicht van Agora kwam in 2020 vijf keer plenair bijeen.

<i>Samenstelling Raad van Toezicht</i>	<i>Functie</i>	<i>Nevenfuncties</i>
Iris van Bennekom-Stompedissel	Voorzitter	- RvB Wilgaerden Leekerweide Groep te Wognum - RvC St. Woningbedrijf Velsen, lid - RvC ONVZ te Houten, lid
Koen Jansen	Penningmeester	- Manager Landelijke Zorg te Nijmegen
Lidia Barberio	Lid (sinds 1/7/20)	- Directeur Longkanker Nederland
Janny Bakker	Lid (tot 1/7/20)	- Bestuurder Movisie

<i>Raad van Bestuur</i>	<i>Functie</i>	<i>Nevenfuncties</i>
Clémence Ross–van Dorp	Directeur	- Ambassadeur Actieprogramma 'Nieuwe kansen voor Topsector Life Sciences & Health' (LSH) bij Ministerie Economische Zaken & Klimaat - Long Alliantie Nederland, Amersfoort, Voorzitter - Prinses Maxima Centrum voor kinderoncologie Utrecht, lid Supervisory Board - Choices International Foundation, Nederland; President of the Board - Nationaal Rampenfonds, Den Haag, Voorzitter - Clémence Ross Consultancy, Eigenaar

7.2. Medewerkers in dienst per 31 december 2020

- Birgitte Birnie Communicatieadviseur geestelijke verzorging thuis
- Bert Buizert Beleidsadviseur
- Miranda Coehoorn Senior beleidsadviseur communicatie
- Joep van de Geer Beleidsadviseur
- Els Hekstra Manager interne zaken
- Julia Hulshof Beleidsadviseur
- Belinda Keller Office manager
- Anne Marie Kerkdijk Beleidsadviseur communicatie
- Carolien Neefjes Beleidsadviseur
- Liset Ratelband Beleidsadviseur communicatiestrategie
- Sandrina Sangers Beleidsadviseur
- Guido Schürmann Beleidsadviseur
- Trudy Schutter Junior onderzoeker
- Marijke Wulp Beleidsadviseur

7.3. Ziekteverzuim

AGORA	2017	2018	2019	2020
Aantal fte	5,3	5,1	7,9	10,3
Verzuimpercentage	1,10%	2,20%	10,60%	15,40%
Meldfrequentie	0,51%	1,38%	0,60%	0,42%

Verzuimpercentage is het totaal aantal verzuimdagen te delen door het aantal fte maal het totaal aantal kalenderdagen in dat jaar. Zwangerschaps- en adoptieverlof worden niet meegenomen in het verzuimpercentage.

Meldfrequentie is het aantal verzuimmeldingen gedeeld door het gemiddeld aantal medewerkers.

8. Verkorte jaarrekening 2020

A. Balans (na bestemming resultaat)

	<u>31-12-2020</u>	<u>31-12-2019</u>
	€	€
ACTIVA		
1. Materiële vaste activa	<u>32.954</u>	<u>35.205</u>
Vlottende activa		
2. - Overige vorderingen en overlopende activa	57.161	49.984
3. - Liquide middelen	<u>259.905</u>	<u>384.124</u>
Totaal vlottende activa	<u>317.066</u>	<u>434.108</u>
Totaal activa	<u><u>350.020</u></u>	<u><u>469.313</u></u>
PASSIVA		
Eigen vermogen		
4. - Egalisatiereserve	<u>72.865</u>	<u>83.311</u>
Totaal eigen vermogen	<u>72.865</u>	<u>83.311</u>
Kortlopende schulden		
- Crediteuren	46.952	99.812
- Belastingen en premies sociale verzekeringen	31.170	22.374
5. - Overige schulden en overlopende passiva	<u>199.033</u>	<u>263.816</u>
Totaal kortlopende schulden	<u>277.155</u>	<u>386.002</u>
Totaal passiva	<u><u>350.020</u></u>	<u><u>469.313</u></u>

B. Staat van baten en lasten

	<u>Realisatie 2020</u>	<u>Begroting 2020</u>	<u>Realisatie 2019</u>
	€	€	€
BATEN			
<u>Baten instellingssubsidie VWS</u>			
6. Instellingssubsidie VWS	<u>1.173.959</u>	<u>1.147.600</u>	<u>1.075.376</u>
<u>Baten projectsubsidies VWS</u>			
7. Projectsubsidies VWS	<u>293.259</u>	<u>124.699</u>	<u>520.968</u>
Totaal subsidiebaten	<u>1.467.218</u>	<u>1.272.299</u>	<u>1.596.344</u>
<u>Overige baten</u>	<u>660</u>	<u>0</u>	<u>7.620</u>
Totaal baten	<u>1.467.878</u>	<u>1.272.299</u>	<u>1.603.964</u>
LASTEN			
<u>Lasten instellingssubsidie VWS</u>			
8. Personeelskosten	970.264	903.400	743.455
9. Huisvestingskosten	34.364	32.500	34.533
10. Bureaukosten	101.591	83.700	144.043
11. Overige kosten	<u>78.847</u>	<u>128.000</u>	<u>124.700</u>
Totaal lasten instellingssubsidie	<u>1.185.066</u>	<u>1.147.600</u>	<u>1.046.731</u>
<u>Lasten projectsubsidie VWS</u>			
12. Activiteiten projectsubsidies	<u>293.259</u>	<u>124.699</u>	<u>520.968</u>
Totaal lasten	<u>1.478.325</u>	<u>1.272.299</u>	<u>1.567.699</u>
Subtotaal van baten en lasten	-10.447	0	36.265
Financiële baten	<u>1</u>	<u>0</u>	<u>1</u>
Saldo van baten en lasten	<u>-10.446</u>	<u>0</u>	<u>36.266</u>
Het saldo wordt gemuteerd op:			
- Egalisatiereserve	<u>-10.446</u>	<u>0</u>	<u>36.266</u>

9. Het netwerk van Agora per 31 december 2020

Om krachten te bundelen en onze doelstellingen te realiseren, werken we samen met onder andere onderstaande organisaties in zorg en welzijn.

Beroepsvereniging Sociaal Werkers (BPSW)
Centra voor Levensvragen
Humanistisch Verbond
Institute Positive Health
KBO-PCOB
MantelzorgNL
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport:
- Directie Langdurige Zorg, palliatieve zorg
- Directie Publieke Gezondheid, cluster ethiek
- Directie Maatschappelijke Ondersteuning (DMO)
Movisie
Netwerken Palliatieve Zorg
NPV zorg
NOOM
Patiëntenfederatie Nederland
PaTz
PZNL
Radboudumc
Reliëf
Rijksuniversiteit Groningen: Afdeling geestelijke verzorging
Saxion Hogeschool
Sociaal Werk Nederland
Stichting Fibula
VGZ
Vilans
VPTZ Nederland
Vrijwilligersorganisaties (koepel NOV)
Programma Samen Ouder Worden
ZonMw
<i>Agora maakt onderdeel uit van:</i>
Coalitie Van Betekenis tot het Einde (VBE)
Kerngroep GV Thuis

